

MIKLÓS PÉTER

A „MÁSODIK TRIANON”

A párizsi békeszerződés, 1947. február 10.

A trianoni békediktátum kétségtelenül a modernkori magyar történelem legnagyobb közösségi traumája. Az igazságtalan béke ellen a két világháború között mind a hazai belpolitikában, mind a magyar diplomáciában, mind a nemzetközi küzdőtéren számos mozgalom igyekezett tenni valamit. Megváltozott azonban a helyzet 1945-ben. Az egyre inkább előretörő és a hatalomba erőszakkal, választási csalással (1947) és a megszálló szovjetek támogatásával igyekvő kommunisták ugyanis a proletár internacionalizmus nevében teljes mértékben elutasították a trianoni béke esetleges revízióját.

A második világháború után is voltak persze – sajnos illuzórikus – elképzelések arról, hogy a magyar állam határai módosulhatnak. A magyar diplomáciai kar egy része és egyes szakértői csoportok elsősorban a magyar-román határ kiigazításában bíztak. Erre vonatkozóan több tervet is kidolgoztak, amelyek főleg a partiumi és bánási régió bizonyos részeinek Magyarországhoz való csatolását célozták meg elérendő eredményként – jogi, etnikai, gazdasági és egyéb érvekkel alátámasztva.

A tervekből azonban – a közép-európai térséget uralma alatt tartó Szovjetunió akaratából – nem lett semmi. Sőt: 1947-ben Magyarország területe az 1920-ban meghatározott trianoni államterülethez képest is tovább csökkent.¹

A Magyarország második világháborús szereplését 1947. február 10-én lezáró párizsi békeszerződés aláírásával tehát végleg el kellett búcsúzni a Trianon óta vágyott területi revízió reményétől.² Ugyanakkor hazánk merőben új politikai erőterbe is került, amikor új szomszédállam bukkant

föl az északkeleti határon: a hatalmas kommunista birodalom, a Szovjetunió.

A két világháború közötti időszak magyar kormányok által támogatott vezető hazai ideológiai irányzata a keresztény nemzeti gondolat volt, amely egyrészt hangsúlyozta a történelmi keresztény egyházak valláserkölcsei tanítása társadalmi dimenziójának integrálását, másrészt megfogalmazta a liberalizmushoz kötött kozmopolitizmussal és a baloldalhoz kapcsolt internacionalizmussal való szakítást is.

A magyar bel- és külpolitika nemzeti jellege argumentálásának fontos eleme volt a Szent István-i állameszme, amely szerint – s ezt Molnár Kálmán jogászprofesszor államtudományi, míg a tudós politikus Teleki Pál földtudományi érvekkel igyekezett alátámasztani – a magyar etnikumnak a Kárpát-medencei államiságban kiemelt szerepe van. A gyakorlatban mindezek a történelmi magyar állam reintegrációjára és a trianoni békediktátum revíziójára irányuló politikai és diplomáciai törekvések elméleti alapjait képezték.³

A harmincas-negyvenes évek fordulója azonban gyökeres változást hozott Magyarországra – és az egész köztes-európai régió államai – számára. Előbb a német világpolitikai (helyesebben: európai politikai) sikerek, s ezzel párhuzamosan az 1938 és 1941 közötti magyar revíziós eredmények miatt, majd a világháborús vereség következtében álltak be változások a térségben.⁴

Az 1944 őszén a trianoni magyar határokat elért szovjet Vörös Hadsereg nemcsak a náci német megszállókat űzte el, hanem a kommunista típusú politikai berendezkedés

¹ A párizsi békéről áttekinthető módon, rendszerezetten és összefoglaló igénnyel készült munkák: Balogh Sándor: Magyarország külpolitikája. 1945–1950. Budapest, 1988. 215–268. és Romsics Ignác: Az 1947-es párizsi békeszerződés. Budapest, 2006.

² Vö. Vizi László Tamás: A sérelmi politizálástól a nemzeti összetartozásig. Trianon, revízió, határkérdés, nemzetegyesítés (1920–2010). Budapest, 2016.

³ Gulyás László: A magyar revízió földrajzi érvrendszerének első nyilvános megjelenése: Apponyi Albert 1920. január 16-i beszéde. Történeti Földrajzi Közlemények, 2015. 1. sz. 151–164.

⁴ Vö. Gulyás László: A Horthy-korszak külpolitikája. 4. köt. A revíziós sikerek. 1. köt. 1937–1939. Máriabesnyő, 2016. 129–192.

(amely már 1948-ra ki is épült) előszelét is magával hozta. Az 1945. január 20-i moszkvai fegyverszüneti egyezmény egyik legfontosabb pontja volt, hogy a magyar haderő és államigazgatás vonuljon vissza az 1937. december 31-i határok közé.⁵

A korábbi éra keresztény nemzeti ideológiája, illetve revíziós politikája 1945 után végleg eltűnt a közélet színteréről, vagy ha föl is bukkant, csak a bíráló hangján és a zsákutcás retrográd irányzatok jelképeként került elő.

A második világháború után Magyarország tehát új pozícióba került – mind a nemzetközi küzdőtéren, mind a szomszédáspolitikai tekintetében. A háborús helyzet végleges lezárásának, valamint az állami szuverenitás visszanyerésének és a szovjet megszállóktól való megszabadulásnak a reménye a majdan megkötendő békétől és az megelőző béketárgyalásoktól függött.

A magyar politikai élet szereplői közül akkor még csak kevesen (leginkább a moszkovita kommunisták Rákosi Máttyás vezette csoportjának tagjai) tudták, hogy az ország sorsa a nagyhatalmi alkudozások során már eldőlt, s a magyarokra a szovjet függés és az államszocialista diktatúra korszaka vár.

A világháború győztesei – a Szovjetunió, valamint Nagy-Britannia és az Amerikai Egyesült Államok – egyetértettek abban, hogy a magyar békekötés kapcsán a hazánkkal szomszédos államok közül a velük szövetségesek (Csehszlovákia és Jugoszlávia) és az ellenségesek (Románia és Ausztria) más-más elbírálás alá essenek. Ennek szellemében a magyar államhatár megállapítása során föl sem merült, hogy Jugoszlávia, illetve Csehszlovákia kárára Magyarország gyarapodjon. Egyedül a romániai, Trianon előtt a történelmi Magyarországhoz tartozó területek (egy ré-

A párizsi békeszerződés kihirdetése (Felvidék.ma)

⁵Vizi László Tamás: Fegyverszünetről fegyverszünetig. Az előzetes és a végleges fegyverszüneti megállapodások megkötése Magyarországgal 1944–1945-ben. In: Globalizáció, regionalizáció és nemzetállamiság. Tanulmányok a nemzetközi kapcsolatok és az újkori történelem tárgyköréből. Szerk. Simon János. Budapest, 2016. 261–275.

szének) visszaszerzésére tehetett kísérletet a háború utáni magyar diplomácia. Itt azonban a legnagyobb akadálnak még nem is Románia, hanem a térségben domináns Szovjetunió akarata bizonyult.

A Szovjetunió ugyanis 1945 után szomszédállama lett Magyarországnak, s ezzel párhuzamban átstrukturálta a közép-európai geopolitikai súlypontjait. Ezek a változások pedig Magyarországot, Csehszlovákiát és Romániát is érintették.

Még a második világháború első szakaszában, amikor a két totális állam, a náci Németország és a kommunista Szovjetunió megegyeztek saját befolyási övezeteikről, Romániától a Szovjetunióhoz került Besszarábia és Észak-Bukovina. Ezek a területek az egykori orosz, majd szovjet fennhatóság alatt lévő moldvai részekkel egyesítve alkották az 1940 nyarán a mai Moldova területén létrehozott szovjet tagállamot, a Moldáv Szovjet Szocialista Köztársaságot.

Egy évvel később azonban a németek szovjetek elleni támadásával párhuzamosan a románok elfoglalták a területet és országukhoz csatolták, s azt csak 1944 nyarán szállta meg ismét a Vörös Hadsereg. Erről a régióról a Szovjetunió – fekete-tengeri, illetve balkáni pozícióit biztosítandó – nem akart lemondani a háború után sem. Így ezekért a – még a náci Joachim von Ribbentrop német külügyminiszter és Vjacseszlav Molotov szovjet külügyi népbiztos között 1939 augusztusában kötött megállapodás értelmében megszerzett – területekért cserében Románia, vélte Sztálin, „kárpótlás” gyanánt megtarthatja Erdélyt.

A magyar kormány Nagy Ferenc kigazda miniszterelnök vezette béke-előkészítő küldöttsége 1946 tavaszán Moszkvában fölvetette Erdély kérdését Sztálinnak és Molotovnak. A tárgyalást az egy évvel később a kiépülő kommunista

diktatúra elől emigrációba kényszerült kormányfő a *Küzdelem a vasfüggöny mögött* című emlékirataiban is megörökítette. Eszerint amikor Gyöngyösi János külügyminiszter „kibontotta térképeit, s megmutatta a Magyarország által igényelt területeket, Sztálin Molotovhoz fordult: – Hogyan szól a fegyverszüneti egyezménynek az a pontja, amelyik Erdély felől intézkedik? – Úgy szól, hogy amennyiben Románia a fegyverszüneti egyezményben vállalt kötelezettségeit teljesíti, úgy megkapja Erdélyt vagy annak nagyobb részét – válaszolta Molotov. – Igen, a fegyverszüneti egyezménynek ez a pontja módot nyújt önöknek az erdélyi területi kérdés felvetésére – mondotta felénk fordulva Sztálin.”⁶

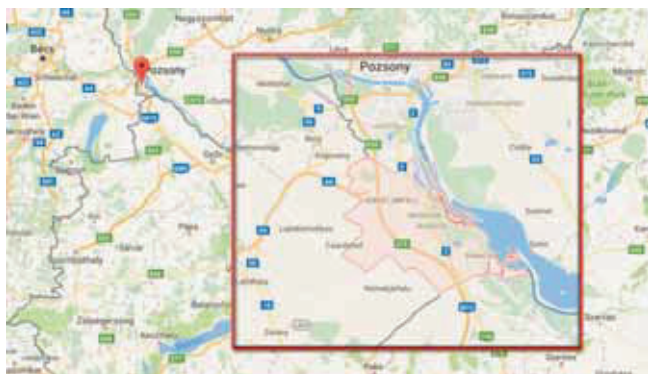
A magyar külügyminisztérium munkatársai és az általuk fölkerült szakértők 1945–46 folyamán több javaslatot dolgoztak ki Erdély egy részének megszerzése tárgyában. Ezek egyike egy huszonkétezer négyzetkilométernyi, a magyar állam keleti határaival közvetlenül szomszédos résznek az igénylése volt.⁷

Ezt aztán az 1946 nyári párizsi tárgyalások alkalmával igen hamar el kellett vetnie a magyar félnek, s előbb egy ötezer, majd egy négyezer négyzetkilométernyi, Szatmárnémetitől Aradig húzódó vékony sávra szorítkozó terület-igényt bejelenteni. A magyar követeléseket a román kormány természetesen határozottan visszautasította.

Gheorghe Tatarescu külügyminiszter, korábbi kormányfő a következőképpen reagált a magyar javaslatra: „Nincs felelős román államférfi, de nincs egyetlen román ember sem, aki hajlandó volna Románia nyugati határát tárgyalások, vagy akár csak bizalmas megbeszélések anyagává tenni. Erdély Románia számára, mint a románság bölcsője, mindennél becsesebb, s ezért Románia a békekonferenciától nem kérhet és nem várhat mást, mint Erdély határainak véglegesítését.”⁸

Nem volt más véleményen a magyarokkal egyébként gyakran szimpatizáló és a nyelvünket is beszélő Petru Groza miniszterelnök sem, aki „Erdély egységének megbontását lehetetlennek és végzetes hibának” tartotta volna. Ezeket a hangokat – szovjet fölérősítéssel – a párizsi békekonferencia résztvevői is meghallották, s a magyar kéréseket elutasítva támogatták a román igényeket.⁹

A békekötést megelőző tárgyalásokon a magyar diplomatáknak a csehszlovák törekvésekkel is meg kellett küzdeniük. Az Edvard Benes elnök vezette Csehszlovákiának ugyanis egyik követelése a kollektív módon háborús bü-

A pozsonyi híd

⁶ Nagy Ferenc: *Küzdelem a vasfüggöny mögött*. 1. köt. Budapest, 1990. 278.

⁷ Vö. Vincze Gábor: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből*. Csíkszereda, 1999.

⁸ Idézi: Romsics Ignác: i. m. 167.

⁹ Idézi: Romsics Ignác: i. m. 167.

1947. február 10-én Gyöngyösi János külügyminiszter Párizsban aláírja a békeszerződést

nösként megbélyegzett magyarság jelentős részének – mintegy kétszázezer főnek – a kitelepítése (amit Sztálin „jó dolognak” tartott, de a nyugati szövetségesek elutasították), míg másik igénye a pozsonyi hídfő öt magyarországi településének (Oroszvár, Horvátjárfalu, Dunacsún, Rajka, Bezenye) megszerzése volt.¹⁰

Ez utóbbit azzal támasztották alá, hogy az ellenséges magyar tűzéréség ezekről a településekről könnyen támadhatja a Duna túlszárnyán fekvő Pozsonyt. A békeértekezlet ezt is elfogadta: igaz, nem öt, hanem „csupán” három település került Csehszlovákiához (Rajka és Bezenye maradt). Ezzel a trianoni Magyarország területe a párizsi békeszerződéssel tovább csökkent: több mint negyven négyzetkilométerrel.

A csehszlovák államnak ugyanakkor jelentős területvesztéseket is el kellett könyvelnie az 1944–45-ös szovjet bevonulást követően. Kárpátalja ugyanis a Szovjetunió része lett. Mint azt az 1945. június 29-én Moszkvában aláírt csehszlovák–szovjet szerződés megfogalmazta: Kárpátalja „mindkét Magas Tárgyaló Fél baráti megegyezése alapján újraegyesül ősi hazájával, Ukrajnával, és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kötelékébe kerül”.

A Kárpátalja fölötti ellenőrzés megszerzésével a Szovjetunió biztosította helyzetét a Kárpát-medencében, valamint – a közlekedési csomópontok és a Kárpátok egyes átkelési pontjainak megszerzésével – jelentős stratégiai pozícióhoz jutott az egész közép-európai régió belül.

A Gyöngyösi János magyar külügyminiszter által 1947. február 10-én aláírt párizsi békeszerződés a területi kérdéseket tekintve (a pozsonyi hídfő három településének elvesztésének kivételével) az 1920. június 4-i trianoni békediktátum megismétlése volt. A magyar törvényhozás által 1947 júniusában ratifikált és egy hónappal később kihirdetett békeszerződés huszonkettedik pontja szerint a „Szovjetunióknak fennmarad a joga magyar területen oly fegyveres erők tartására, amelyre szüksége lehet ahhoz, hogy a szovjet hadseregnek az ausztriai szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalait fenntartsa”.

A párizsi békeszerződéssel elméletben a magyar állami szuverenitás visszaállt, a gyakorlatban azonban a szovjet megszállók jelenléte is legitimitást nyert. És végzetes válsággá vált: nemsokára ugyanis kezdetét vette a kommunista diktatúra időszaka Magyarországon.

¹⁰ Vö. Gulyás László: Edvard Benes. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Máriabesnyő, 2008. 351–371.